

Wojciech Kotasiak

Historia Muzeum w Ostrowcu Świętokrzyskim (1966-2006)

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 23, 144-155

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH KOTASIAK

HISTORIA MUZEUM W OSTROWCU ŚWIĘTOKRZYSKIM (1966-2006)

3 grudnia 2006 r. minęło 40 lat od oficjalnego otwarcia w Ostrowcu Św. Muzeum Regionalnego. Symboliczną wstęgę zawieszoną w drzwiach prowadzących do sali zwanej dziś „portretową” przeciął ówczesny wiceminister kultury i sztuki Zygmunt Garstecki w obecności wicedyrektora Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu Stefana Zająca, dyrektora Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach Alojzego Obornego, władz administracyjnych i politycznych województwa kieleckiego, przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Ostrowcu Św. Zdzisława Golca, miejscowych przedstawicieli organizacji społecznych, a także zasłużonych dla idei powstania muzeum, działaczy krajoznawstwa. Wśród nich z szacunkiem wymienię: prof. Stanisława Jezewskiego, inż. Henryka Łazarczyka, Benignę Dziurkowską i Edmunda Gintera.

Uroczyste otwarcie zakończyło dosyć długi proces dojrzewania i realizacji idei powstania muzeum, a ściślej jego odtworzenia. Głównym wszak motywem była tradycja społecznego muzealnictwa w Ostrowcu Św. sięgająca 1926 r. Impulsem do zorganizowania wówczas placówki muzealnej było odkrycie w 1922 r. przez prof. Jana Samsonowicza neolitycznych kopalń krzemienia na terenie wsi Krzemionki. Działacze Oddziału PTK zainteresowani wynikami wstępnych badań prowadzonych przez prof. Stefana Krukowskiego postanowili publicznie udostępnić znaleziska, powiększając ich zasób o obiekty archeologiczne pochodzące z neolitycznej osady ze wzgórza Gawroniec w Ćmielowie. Ideę muzeum wsparł przemysłowiec Stanisław Saski, który użyczył na cele muzealne trzy sale w budynku przy ul. Górzystej 5. Oficjalne otwarcie muzeum 27 marca 1926 r. uświetnił prezes PTK Aleksander Janowski, który przy okazji wygłosił odczyt o muzeach w Stanach Zjednoczonych. Niebawem do muzeum zaczęły napływać darowizny rozszerzające spektrum muzealnych zasobów o obiekty artystyczne, etnograficzne i historyczne. W r. 1933 doszło do porozumienia pomiędzy Oddziałami PTK w Ostrowcu i Opatowie. Na jego podstawie utworzono jedno wspólne muzeum - Muzeum Ziemi Opatowskiej w Ostrowcu. Do roku 1937 kustoszem był Mieczysław Radwan, a po jego wyjeździe, kierownictwo placówki objęła Maryla Żakowska. W końcu lat 30. XX w. w muzeum zgromadzono, poza wspomnianymi obiektami archeologicznymi, okazy przyrodnicze z zakresu geologii, paleontologii i paleobotaniki. Historię przemysłu obrazowała mapa plastyczna pokazująca rozwój hutnictwa żelaza od XVI do XIX wieku w Zagłębiu Staropolskim oraz fotografie ilustrują-

ce ten temat. W części etnograficznej szczególne miejsce zajmowały zbiory ceramiki ludowej z Iłży, Denkowa i Ćmielowa. W dziale historii zgromadzono liczne dokumenty, ryciny oraz numizmaty. W efekcie w roku 1938 muzeum posiadało w pięciu działach 3052 eksponaty. Poza stałą ekspozycją organizowano wystawy okresowe poświęcone zabytkom i historii regionu oraz fotograficzne i plastyczne miejscowych twórców. W październiku 1939 r. Niemcy zlikwidowali muzeum, część zbiorów nakazali zdeponować w muzeum w Radomiu. Najcenniejsze zabytki działacze PTK ukryli przed okupantem.

Po zakończeniu II wojny światowej pierwszą próbę odzyskania i uporządkowania ocalałych zasobów podjął prof. Stanisław Jeżewski, nauczyciel geografii w miejscowym Technikum Ekonomicznym. Gdy w roku 1954 otwarto Zakładowy Dom Kultury Huty im. M. Nowotki, złożył propozycję przeznaczenia dwu sal na zrekonstruowanie izby muzealnej. Jednak nie trafił do wyobraźni ówczesnych zarządców tego przybytku. W tej sytuacji skupiając wokół siebie grono zasłużonych miłośników historii: Tadeusza Rekirowicza, Waława Domańskiego, Bogusławę Janusz, wspomnianych już Henryka Łazarczyka i Edmunda Gintera, zaproponował utworzyć izbę regionalną w lokalu Oddziału PTTK. Pomysł otrzymał akceptację zarządu, lecz warunki lokalowe nie dawały pełnego bezpieczeństwa zbiorom zebranym od osób prywatnych. Dotyczyło to zwłaszcza kolekcji numizmatycznej (wówczas czasowo zdeponowanej w Muzeum Świętokrzyskim w Kielcach), dokumentów cechowych, grafik, itp. oraz fotografii i księgozbioru. W tej sytuacji Waław Domański zaproponował nawiązanie kontaktu z Generalnym Konserwatorem Zabytków Archeologicznych inż. Tadeuszem Żurowskim, który w tym czasie opiekował się neolitycznymi kopalniami w Krzemionkach i prowadził tam badania archeologiczne, aby na terenie powstającego rezerwatu wybudować muzeum, w którym oprócz zbiorów archeologicznych można by urządzić ekspozycję historyczną dotyczącą regionu. Projekt budynku muzeum wykonał inż. Tadeusz Żurowski, zaś pomysł budowy poparł dyrektor miejscowej huty inż. Tadeusz Chrzanowski. Jednak i ten projekt nie został zrealizowany, głównie z osobistych powodów inż. Tadeusza Żurowskiego, a także braku możliwości organizacyjnych Oddziału PTTK w Ostrowcu Św.

W roku 1962 przy udziale prof. S. Jeżewskiego, wspólnie z komendantem hufca ZHP w Ostrowcu Wojciechem Starzyńskim zorganizowaliśmy w świetlicy hufca przy ul. Sandomierskiej 4 pierwszy publiczny pokaz ocalałych zabytków wzbogacony o wiele archiwaliów dotyczących historii miasta. Były to m.in. księgi protokołów Rady Miasta z lat 1916-1938, księgi Wydziału Technicznego magistratu oraz wiele różnych, a wartościowych historycznie dokumentów. Wspomnieć należy także o wyeksponowaniu sporej ilości pamiątek związanych z powstaniem styczniowym, które wzbudziły szczególne zainteresowanie zwiedzających, zwłaszcza przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej - Bolesława Pożogi. Ośmielony jego przychylną oceną wystawy, napisałem artykuł do „Słowa Ludu” sugerując potrzebę utworzenia w Ostrowcu Św. muzeum regionalnego. W odpowiedzi dyrektor huty inż. Tadeusz Chrzanowski zaproponował nieodpłatne przekazanie z zasobów huty na cele muzealne opuszczonego i zdewastowanego pałacyku będącego niegdyś (do 1931 r.) własnością rodziny Wielopolskich. Jego lokalizacja na obrzeżach miasta wydawała się być nie najlepsza, głównie ze względów komunikacyjnych. Argumentem przeważającym była jednak zabytkowa wartość budynku i zespołu parkowego, częściowo zdewastowanego. W trakcie późniejszych badań okazało się, że obiekt projektował dla barona Fraenkla Leandro Marconi, ze znanej w XIX wieku rodziny architektów włoskiego pochodzenia.

1. Fot. Siedziba Muzeum w Ostrowcu Świętokrzyskim, niegdyś własność rodziny Wielopolskich

Na mocy porozumienia pomiędzy Zjednoczeniem Hutnictwa Żelaza i Stali w Katowicach, a Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Ostrowcu, w lipcu 1963 r. nieruchomości wraz z częścią parku o powierzchni 2,38 ha została przekazana na cele muzealne. Po tej decyzji Bolesław Pożoga porozumiał się z Anną Zawieyską, wówczas szefową Wojewódzkiego Oddziału Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy w Kielcach, wnioskując o dofinansowanie odbudowy obiektu, skąd otrzymaliśmy kwotę w wysokości 1 000 000 zł, co przy udziale środków miejskich, pozwoliło na uruchomienie procedury adaptacji. Od tego momentu do przedsięwzięcia włączył się Alojzy Oborny, dyrektor Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach, który przejął patronat nad przedsięwzięciem i miał decydujący wpływ na organizację i koncepcję programową tworzonego muzeum.

Prezydium MRN w Ostrowcu wyznaczyło na inwestora zastępczego Dyрекcję Budowy Osiedli Robotniczych (DBOR) w Ostrowcu, która zleciła wykonanie dokumentacji firmie „Miastoprojekt” w Radomiu. Projektanci przebudowy niezbyt liczyli się z walorami zabytkowymi pałacyku, jako że wówczas nie miał formalnego statusu zabytku.

Przed rozpoczęciem prac remontowych dyrektor Alojzy Oborny zaprosił w celu odbycia wizji lokalnej Radę Muzealnictwa, działającą przy ministrze kultury i sztuki. Przewodniczył jej wówczas prof. dr Stanisław Lorentz – dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie. Profesor z entuzjazmem wypowiedział się o inicjatywie odtworzenia w Ostrowcu muzeum, proponując przy tym ogólny, merytoryczny zarys jego koncepcji. Akcentował potrzebę urządzenia wieloproblemowej

ekspozycji, typowej dla muzeów regionalnych. Korzystając z sugestii Rady i inspiracji Alojzego Obornego zwróciłem się do prof. Mieczysława Radwana, wówczas wykładowcy w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, z prośbą o doradztwo, zwłaszcza, że był on przed wojną współtwórcą społecznego muzeum PTK w Ostrowcu. Z podobną prośbą udałem się do Maryli Żakowskiej. Obydwójce życzliwie zareagowali na zaproszenie, lecz ze względów zdrowotnych Maryla Żakowska nie mogła uczestniczyć w konstruowaniu koncepcji muzeum. Natomiast prof. Mieczysław Radwan chętnie udzielał konsultacji. Na ich podstawie, korzystając ze współpracy z dyrektorem Alojzym Obornym, skompletowaliśmy zespół fachowców do sporządzenia scenariuszy wystaw stałych. Barbara Erber zajęła się przygotowaniem działu etnografii, akcentując historię ludowego garncarstwa w Denkowie i okolicach Ostrowca. Jerzy i Eugenia Fijałkowsy opracowali dział mineralogii i kopalin użytkowych występujących w regionie. Kazimierzowi Bieleninowi przypadła w udziale ekspozycja archeologiczna nawiązująca do świeżych wówczas odkryć starożytnego hutnictwa świętokrzyskiego. Z jego inicjatywy przenieśliśmy do muzeum gniazdowe stanowisko dymarskie z Kunowa. Dział historii regionu opracował Tadeusz Maszczyński, zaś do najnowszej historii miasta, a ściślej ruchu robotniczego, scenariusz sporządził Marian Tamioła. Szczególnym suplementem wystawienniczym, który rozrósł się później do odrębnego działu, była wystawa fajansów i porcelany ćmielowskiej. Temat ten opracował znany kielecki kolekcjoner Piotr Gan. Oprawę plastyczną ekspozycji powierzono warszawskiemu architektom: Przemysławowi Gartkiewiczowi i Hubertowi Dąbrowskiemu. Do współpracy zaproszono także kieleckiego fotografa Jana Siudowskiego, który wykonał serię zdjęć wspomagających tematykę wystaw. Uzupełnieniem edukacyjnego programu muzeum było wydzielenie sali wykładowej, w której zainstalowano filmową aparaturę projekcyjną.

Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane w Ostrowcu podjęło się adaptacji pałacyku. Niestety, w pierwszej kolejności robotnicy rozebrali piece wykonane z kafli pochodzących z ćmielowskiej manufaktury. W porę udało się ochronić sztukaterie w salach parteru, które do dziś są ozdobą reprezentacyjnych sal muzeum. Organizację muzeum przerwała powódź strumienia Modły, która zalała kolonie mieszkalnych baraków usytuowanych w dolnej, zdewastowanej części parku muzealnego. Stało się to 26 lipca 1966 r. Awaryjnie zakwaterowano mieszkańców w pustych jeszcze salach wystawowych, z których wyprowadzono ich dopiero jesienią. Zdarzenie to opóźniło termin otwarcia muzeum do grudnia 1966 r.

Jak wspominałem uroczyste otwarcie nastąpiło 3 grudnia 1966 r. Do tego czasu przygotowano wszystkie wystawy tworząc je z własnych nabytków, darowizn, depozytów i przekazów stanowiących niegdyś własność Muzeum PTK w Ostrowcu. Zwróciliśmy się także do ówczesnego Muzeum Regionalnego w Radomiu z wnioskiem o rewindykację zdeponowanych tam w 1939 r. zbiorów. Lista zawierała zespół ceramiki denkowskiej z XIX w. oraz 408 obiektów archeologicznych z okresu neolitu i brązu.

Inaugurację muzeum uświetniła czasowa wystawa 16 arrasów z kolekcji króla Zygmunta Augusta, wypożyczona za wstawiennictwem dyrektora Stefana Zająca z Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu.

Wielodziałowy profil muzeum, przy nadzwyczaj skromnej obsadzie pracowników merytorycznych, powodował wiele problemów organizacyjnych, głównie w dziedzinie naukowego dokumentowania zbiorów, a zwłaszcza powiększania stanu posiadania przez własne penetracje terenowe. Najwięcej pozyskiwaliśmy

obiektów do działu porcelany ċmielowskiej. W ċmielowie i okolicach nabywaliśmy wiele bardzo cennych okazów z XIX i początków XX wieku. Podobnie było z ludową ceramiką, bowiem w okolicach Ostrowca czynnych było wówczas jeszcze ponad 20 warsztatów garncarskich.

W dziale historii, który z biegiem czasu stał się podstawowym segmentem muzeum, gromadzenie zabytków też sprawiało sporo trudności, albowiem wiele osób nie uświadamiało sobie, że dokumenty, fotografie, listy, mapy, plany, itp., są warte muzealnego zainteresowania. Korzystając z łamów „Słowa Ludu” często apelowałem do społeczeństwa uświadamiając znaczenie dla historii naszego miasta, wydawałoby się, banalnych nieraz, rodzinnych pamiątek. Początkowo działem historii opiekował się zmarły tragicznie Ryszard Wójcik. W kilka lat później jego następcą został Waldemar Ryszard Brociek, który z pasją zajął się gromadzeniem zabytków i ich rzetelnym naukowym opracowywaniem. Dział sztuki i rzemiosła artystycznego objęła Urszula Gomuła, która początkowo zajmowała się organizowaniem działalności oświatowej. Przez lata swojej pracy doprowadziła do rozwoju kolekcji fajansów i porcelany ċmielowskiej, sreber i platerów stołowych. Dział powierzony jej pieczy obejmował także kolekcjonowanie malarstwa, grafiki, tkanin oraz mebli niezbędnych do wyposażenia zabytkowych wnętrz pałacu.

2. Fot. Wystawa historyczna, 1973

W roku 1975 wystąpiłem z wnioskiem do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach o wpisanie pałacyku Wielopolskich - siedziby muzeum do rejestru zabytków, uzasadniając to koniecznością ochrony architektury XIX-wiecznej, która w tym czasie weszła do katalogu zainteresowań historyków sztuki i architektury. Obiekt został zarejestrowany pod numerem 869 Dz. A.

W roku 1978 otrzymaliśmy polecenie ówczesnego Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach, aby urządzić stałą ekspozycję historii ruchu robotniczego Kielecczyzny w miejsce istniejących stałych wystaw. Zadanie technicznie było proste, ale problemy stwarzała bardzo ograniczona baza fotograficzna. Aby temat mógł być jako tako wyeksponowany, trzeba było uciec się do formuły planszowej, której żywot zwykle jest ograniczony. Nowa wystawa obejmowała okres od połowy XIX wieku do 1978 r., przy czym nacisk został położony na 35-lecie powojenne. Scenariusz ekspozycji przygotował Tadeusz Maszczyński. W związku z faktem zmiany profilu muzeum, wojewoda kielecki zarządzeniem nr 31/78 z 12 grudnia 1978 r. nadał placówce status „muzeum autonomicznego”.

W tym czasie zainteresowałem się sprawą neolitycznych kopalń w Krzemionkach. Wykorzystałem trwające od 1975 r. dobre stosunki współpracy z dyrektorem Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie dr. Krzysztofem Dąbrowskim, któremu zaproponowałem przejęcie na rzecz ostrowieckiego muzeum Rezerwatu Archeologicznego w Krzemionkach. Za jego zgodą minister kultury wydał stosowne zarządzenie, na mocy którego weszliśmy we władanie tego cennego zabytku archeologicznego. Opracowany program współpracy obydwu muze-

3. Fot. Wystawa *Polska Piastów*, 1992

ów zakładał zainicjowanie badań, które umożliwiłyby poprowadzenie inwestycji konserwatorsko-górnicych w celu udostępnienia neolitycznych kopalń dla ruchu turystycznego. PMA w Warszawie zabezpieczyło opiekę naukowo-badawczą, natomiast naszemu muzeum przypadł obowiązek zorganizowania administracji, pozyskiwanie środków na realizację szeroko zakrojonych robót konserwatorsko-górnicych i ich prowadzenie.

Zmiany organizacyjne pociągnęły za sobą uaktualnienie statutu. Dokonał tego wojewoda kielecki zarządzeniem nr 45/83 z 18 lipca 1983 r. Kolejnym zarządzeniem nr 10/86 z 20 marca 1986 r. została wprowadzona do statutu nowa nazwa muzeum. Od tej pory brzmiała ona Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim, łącząc w ten sposób dwa podmioty muzealne merytorycznie dosyć odległe.

Widząc brak większego zainteresowania ekspozycją historii ruchu robotniczego, dokonaliśmy dwukrotnie jej uzupełnień, włączając problematykę historii najbliższego regionu. Dopiero kolejne uaktualnienie statutu wprowadzone zarządzeniem wojewody 30 listopada 1992 r. zniósł ostatecznie zapis o oddziale historii ruchu robotniczego. Tym niemniej temat ten pozostał w zasobach muzeum i do tej pory gromadzone są archiwalia oraz obiekty dokumentujące dzieje ruchów społeczno-politycznych, lecz w szerokim, socjologicznym aspekcie. M.in. powstała spora kolekcja zbiorów dotyczących działalności związków zawodowych, zwłaszcza NSZZ „Solidarność”. Trzeba tu wspomnieć, że od powołania muzeum do dziś, archiwizowane są wszelkie dostępne dokumentacje, zwłaszcza dotyczące bieżącej historii miasta i regionu.

Po roku 1991 zaczął kształtować się trwale profil tematyczny muzeum, sprwadzający się do dwóch zasadniczych działów: historii miasta Ostrowca i regionu oraz sztuki i rzemiosła artystycznego. Działami pomocniczymi pozostały: biblioteka muzealna i dział informacyjno-oświatowy. Ten ostatni zajmuje się organizacją ruchu turystycznego, imprez, koncertów, spotkań muzealnych, informacją o działalności muzeum oraz współorganizowaniem wystaw czasowych. Dział archeologii w całości przekazano do Oddziału Muzeum w Krzemionkach. Natomiast dosyć bogate zbiory mineralogiczne i etnograficzne zostały wyłączone z ekspozycji i przeniesione do muzealnych magazynów. Ostatnio podjęto wstępne przygotowania do odtworzenia stałej wystawy etnograficznej skupiając się na tradycjach ludowego garncarstwa okolic Ostrowca Św.

W roku 1991, po demontażu wystawy historii ruchu robotniczego, która zajmowała wszystkie sale wystawowe na I piętrze muzeum, o łącznej powierzchni ponad 480 m², postanowiliśmy przeznaczyć w całości na organizowanie tematycznych wystaw czasowych, aby w ten sposób przywrócić atrakcyjność muzeum. Pierwszym udanym przedsięwzięciem była wystawa malarstwa polskiego zatytułowana *Cztery pory roku*, na której w odpowiedniej, plastycznej aranżacji udało się wystawić ponad 180 dzieł wybitnych polskich artystów z XIX i I poł. XX w. Potem były wystawy: *Mości Panie Dobrodzieju, czyli kultura szlachecka w Polsce od XVI do XIX wieku* i *Wojna polsko-bolszewicka*. W roku następnym: *Sport w kulturze antycznej* – ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, po niej *Legenda i historia Polski Piastów*.

W roku 1993, gdy studia prowadzone nad historią Ostrowca dostarczyły pogłębianej wiedzy faktograficznej, urządzono wystawę pt. *Ostrowiec, dobra ostrowieckie i ich właściciele od XVI do XIX wieku*. W latach następnych wystawa została zachowana jako ekspozycja stała. Kolejną był tryptyk morski pt. *W morzu i na mo-*

4. Fot. Koncert wigilijny, 19 grudnia 1995

rze. W roku 1994 eksponowano m.in. *Świat zabawek* i *W krainie baśni*, czyli scenografie teatralne do powszechnie znanych bajek. W rok później powstała wystawa *Zydzi ostrowieccy*, która zbiegła się z wydaniem monografii o tym samym tytule. Kolejnymi wystawami były: *Ksiądz Jan Wiśniewski – historyk Ziemi Sandomierskiej*, wystawa ornitologiczna *Ptaki, ptaszki i ptaszyska*. Na wyróżnienie zasługują wystawy: *Potop szwedzki – z dziejów wojen polsko-szwedzkich w XVII wieku*, *Tajemniczy świat owadów* i interdyscyplinarna ekspozycja (malarstwo, etnografia, fauna) pt. *Sabatowa legenda Tatr*.

W ostatnim dziesięcioleciu (1996-2006) zorganizowaliśmy 88 kolejnych wystaw, wśród których szczególnie znaczenie miały: *Ludzie i style minionych epok*, *Chrząszcze* (wystawa przyrodnicza), *Polskie malarstwo portretowe XIX i XX wieku*, *Klejnoty ordynacji Dzieduszyckich ze Lwowa*, *Mała Panorama Racławicka*. Szczególnym wydarzeniem wystawienniczym w maju 1998 r. był pokaz rękopisu *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, wyjątkowo wypożyczony z Instytutu Ossolineum we Wrocławiu. Przy okazji zorganizowaliśmy czytanie ksiąg „Pana Tadeusza” przez Daniela Olbrychskiego, Krzysztofa Gosztyłę i Bohdana Gumowskiego. Z okazji 175-lecia kolejnictwa zorganizowaliśmy wystawę *Historia kolejnictwa w Polsce*. Jej wernisaż połączony był z wycieczką specjalnie zorganizowanym pociągiem do zakładów w Zębcu. Kolejna wystawa poświęcona była historii lotnictwa pt. *Śladami Ikara*, urozmaicona zlotem motolotniarzy na lądowisku w Rudzie Kościelnej. Wystawa monograficzna *Popielowie herbu Sulima z przydomkiem Chościak* zorganizowana przy pomocy rodziny Popielów, została w części przeniesiona do pałacu w Kurozwękach. Spośród ekspozycji przyrodniczych na uwagę zasługuje wystawa: *Zwierzęta epoki lodowej*, na której sensacją budziła makieta mamuta w skali 1:1. Poza tym zrealizowaliśmy kilka wystaw dotyczących odle-

głych kultur, m.in. *Indonezja, mozaika kultur* – Marian Raciborski badacz flory jawańskiej i kolekcjoner sztuki wysp indonezyjskich, *Kobiety Czarnej Afryki, Egipt starożytny czy Mongołowie i Polacy*. Nie sposób wymienić pełnego katalogu wystaw terminowych. W sumie zorganizowano ich w minionym 40-leciu 319.

Jednak głównym trzonem wystawienniczym muzeum są ekspozycje stałe, które po licznych modyfikacjach obejmują dziś kilka podstawowych tematów istotnych dla profilu placówki. W salach parteru, jedna poświęcona jest kolekcji sreber i platerów XIX i XX-wiecznych, w drugiej, noszącej charakter reprezentacyjny, znajduje się zespół portretów książąt i królów polskich malowany w końcu XVIII wieku przez Jana Bogumiła Plerscha według oryginałów Marcello Bacciarellego. W pozostałych dwu salach urządzono ekspozycję fajansów i porcelany ćmielowskiej z XIX i XX wieku. Kompozycję sal uzupełniają meble oraz malarstwo z epoki eklektyzmu. Na piętrze w dwu salach pomieszczona jest wystawa historii miasta Ostrowca od XVI do XX wieku. Pozostałe dwie sale przeznaczone są aktualnie na wystawy czasowe. Dodatkowa przestrzeń ekspozycyjna dla wystaw okresowych znajduje się w wyremontowanych pomieszczeniach piwnicznych. Łączna powierzchnia sal wystaw stałych wynosi 590 m², zaś powierzchnia 290 m² przeznaczona jest dla ekspozycji terminowych.

W 40-letniej historii muzeum dużą uwagę przywiązywaliśmy do działalności oświatowej, organizując seanse filmów dokumentalnych, lekcje muzealne, odczyty, konferencje naukowe, spotkania autorskie itp., a także koncerty muzyczne. Dzięki nim spopularyzowaliśmy obyczaj obcowania z muzyką artystyczną. Przed publicznością występowały m.in. Kwartet Smyczkowy im. G. Fitelberga, „Camerata Cracoviensis”, „Strauss Ensemble”, „Animato” oraz artyści: Mieczysław Wojnicki, Lidia Grychtołówna, Piotr Paleczny, Urszula Trawińska-Moroz, Ewa Pobłocka, Elżbieta Tarnawska, Wanda Wilkomirska, Barbara Hesse-Bukowska, Halina Czerny-Stefańska, Konstanty Kulka, Udo Schenberg, Yuko Kawai, Leszek Długosz, Przemysław Gintrowski, Wiesław Ochman, Bogusław Kaczyński, Kaja Danczowska, Kazimierz Kowalski, Grażyna Brodzińska, Zbigniew Wodecki, Stanisław Sojka, Wojciech Młynarski, Hanna Banaszak, Agnieszka Fatyga, Wiesław Gołas, Jerzy Bińczycki, Alicja Majewska i wiele innych osobistości świata artystycznego. W roku 1984 zainicjowaliśmy organizowanie koncertów wigilijnych kołęd i pastorałek w wykonaniu wielu znakomitych wokalistów. Odbływały się zwykle w niedzielę poprzedzającą święta Bożego Narodzenia. Po koncertach zapraszaliśmy uczestników na opłatek i degustację wigilijnych potraw.

Do czasu likwidacji sali projekcyjnej w roku 1988 zrealizowano 1661 seansów filmów oświatowych. Przyczyną likwidacji było coraz mniejsze zainteresowanie tą formą działalności (rozwój telewizji i nośników video) oraz zmiana stylu organizowania odczytów, które od tamtej pory odbywają się zwykle przy okazji ekspozycji. Powodem było też przywrócenie historycznego układu amfiladowego dla lepszego przemieszczania się zwiedzających i uczestników imprez, zwłaszcza muzycznych. W okresie 40 lat zorganizowaliśmy 1353 odczytów oraz 48 konferencji naukowych, wśród których na uwagę zasługują: *Historia ruchu robotniczego w Ostrowcu*, *Powstanie styczniowe na Kielecczyźnie*, *Pradzieje północnej Kielecczyzny*, *Ochrona zabytków architektury*, *Historia Ostrowca w świetle nowych odkryć archiwalnych*, *Ostrowiec w latach II wojny światowej*, *400-lecie miasta Ostrowca*, czy ostatnio *Historia kuźnictwa w Ostrowcu*.

Muzeum było wydawcą wielu publikacji o tematyce związanej z historią miasta i regionu. Do ważniejszych przedsięwzięć edytorskich należy: Waldemara Brocka

5. Fot. Wystawa ruchu robotniczego, 1978

Herb miasta Ostrowca i Ostrowiec, dobra ostrowieckie i ich właściciele, Jerzego Moniewskiego Kartki z dziejów Ostrowca, Wojciecha Kotasiaka Ostrowiec Świętokrzyski, Witolda Dobrowolskiego Sport w kulturze antycznej, Waldemara Broćka, Adama Penkalli i Reginy Renz Żydzi ostrowieccy – zarys dziejów. W roku 1997 ze środków Urzędu Miasta w Ostrowcu wydaliśmy monografię Ostrowca pod redakcją Wojciecha Kotasiaka. Autorami poszczególnych rozdziałów byli: Józef Kowalski, dr Jerzy Bąbel, dr Marian Banaszek, prof. dr Zenon Guldon, Waldemar Brociek, prof. dr Jerzy Piwek i prof. dr hab. Krzysztof Urbański. Monografia zainspirowała nas do wydawania Rocznika Muzeum Historyczno-Archeologicznego, w którym publikowano rezultaty własnych badań nad historią miasta i regionu. Do tej pory ukazały się trzy tomy, pierwszy w 1998, drugi w 1999 i trzeci w 2000 r. Brak środków spowodował jednak, że zawieszono wydawanie tej pożądanej publikacji. Działalność wydawnicza muzeum obejmuje zwłaszcza katalogi okolicznościowe wystaw. Praktycznie każda ważniejsza czasowa ekspozycja była w nie zaopatrywana.

W swojej historii muzeum może poszczycić się wieloma inicjatywami kulturalnymi, które później zaczęły żyć własnym bytem. Tak było z utworzeniem Towarzystwa Miłośników Ostrowca w 1967 r., teatrem małych form prowadzonym przez Tadeusza Maja. Tu także narodził się w 1975 r. pomysł powstania plastycznego środowiska skupiającego artystów ostrowieckich, którzy później dali impuls do utworzenia w Ostrowcu Biura Wystaw Artystycznych. W muzeum spotykają się członkowie Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego i Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego.

Drugim bardzo ważnym aspektem działalności muzeum było zagospodarowanie oddziału w Krzemionkach. W latach 1984-2004 dużym nakładem sił i środków została wybudowana podziemna galeria turystyczna o długości ponad 500 m. Wy-

6. Fot. Personel Muzeum Historyczno-Archeologicznego, czerwiec 1977

konano skomplikowane technicznie prace konserwatorsko-górnictwa, w większości pionierskie. Nad pięcioma zakonserwowanymi szybami górniczymi wybudowano pawilony osłonowo-wystawiennicze. Zorganizowano stałą obsługę ruchu turystycznego i rozbudowano bazę recepcyjną. Dla potrzeb archeologów wybudowano pracownię naukową. Obecnie kopalnie w Krzemionkach zwiedza rocznie do 60 000 osób, są one jednym z atrakcyjniejszych miejsc turystycznych w województwie świętokrzyskim.

Przełomowym momentem w historii ostrowieckiego muzeum był 1 stycznia 1999 r. W rezultacie przeprowadzonej wówczas reformy administracji państwowej, muzeum obligatoryjnie znalazło się we władaniu nowoutworzonego Starostwa Powiatowego w Ostrowcu Świętokrzyskim i jako jedyna instytucja kultury podległa temu samorządowi. Trudno ocenić, czy to rozwiązanie, zwłaszcza w kontekście wspólnych związków organizacyjnych z Rezerwatem Archeologiczno-Przyrodniczym w Krzemionkach jest optymalne, czy też należy podjąć starania zmierzające do usamodzielnienia ostrowieckiego muzeum. Sprawa wydaje się otwarta, a decyzja należeć powinna do miejscowych samorządów.

W 40. rocznicę otwarcia ostrowieckiego muzeum, którym kierowałem do 30 czerwca 2006 roku, składałem serdeczne podziękowania Alojzemu Obornemu za wieloletnią i zawsze życzliwą pomoc. Dziękuję także dyrektorowi prof. dr. hab. Krzysztofowi Urbańskiemu za koleżeńskie rady i owocną współpracę.

THE HISTORY OF THE MUSEUM
IN OSTROWIEC ŚWIĘTOKRZYSKI (1966-2006)

On December 3, 2006, the Regional Museum in Ostrowiec Świętokrzyski has been in operation for forty years. The anniversary celebrations were attended by members of the Polish government and voivodeship authorities. The museum traditions in Ostrowiec Świętokrzyski go back to the year 1926. The establishment of the museum was triggered by the 1922 discovery of Neolithic flint mines at the nearby village of Krzemionki by Prof. Jan Samsonowicz. On March 27, 1926, the Chairman of the Polish Sightseeing Society, Aleksander Janowski, opened a public region-oriented museum. In the year 1933, in co-operation with the Opatów Branch of the Polish Sightseeing Society, the Museum of the Opatów Region was founded in Ostrowiec. Until 1937, its curator was Mieczysław Radwan, and after his departure – Maryla Żakowska. Apart from archaeological items, the museum collected natural specimens (mostly paleontological), exhibits related to the history of metallurgy in the Old Polish Industrial Region, as well as folk pottery from Iłża, Denków and Ćmielów. The history department was represented by documents, prints and coins. In 1938, the museum had 3,052 exhibits. In 1939, Germans dissolved the museum, and had part of the collections deposited at the Radom museum. The most valuable items were concealed from the invaders by the members of the Polish Sightseeing Society.

After WW2, several attempts were made to resume the operation of the museum. In 1962, we organised the first public exhibition of the surviving items, complete with many archival documents concerning the town's history, which attracted the interest of Head of the Town's National Council, Bolesław Pożoga. As a result, to meet the museum's needs, the management of the local ironworks donated a small palace, dating back to the 2nd half of the 19th century, which used to belong to the Wielopolski family, designed by Leandro Marconi, as well as the adjacent 18th-century historic park. The adaptation and equipment were financed jointly by the town authorities and the Kielce branch of the Social Fund for Warsaw's Reconstruction.

On the initiative of Director Alojzy Oborny, a session of the Museum Council was organised, headed by Prof. Stanisław Lorentz Ph.D. The Council approved the multi-department structure of the museum. In 1975, the Voivodeship Officer for Cultural Heritage Preservation in Kielce entered the museum's headquarters into the Cultural Heritage Register under No. 869 Dz. A. On December 12, 1978, the museum received the status of an "autonomous institution", which enabled the application for take-over of the Archaeological Reserve at Krzemionki. The programme, developed in co-operation with the State Museum of Archaeology in Warsaw, provided for the commencement of research as well as maintenance and mining works in order to render the Neolithic mines available to tourists. The museum's name was changed to the Museum of History and Archaeology.

After the year 1991, the theme profile of the museum was defined, and departments of regional history, arts and crafts were set up. An auxiliary function was performed by the library together with the information and education department. In total, over the past forty years, 319 exhibitions, 1,353 lectures and 48 scholarly conferences have been organised. The Museum has issued several publications concerning the history of the town and region.

In the years 1984-2004, at the Krzemionki Branch, an underground tourist route was built, to exceed 500m. Technically complex, maintenance and mining works were performed. Over five pits, exhibition pavilions were erected. The Krzemionki mine is visited by ca. 60,000 tourists yearly. Following the 1999 state administration reform, the museum came under the newly-established Powiat Authorities in Ostrowiec Świętokrzyski.